

HADELAND

**VEDLEGG
TIL SAKSLISTE**

REGIONRÅDET FOR HADELAND

14.september 2018

SAKENE 17/18-18/18

Gran
kommune

Jevnaker
kommune

Lunner
kommune

Oppland
Fylkeskommune

INTERNASJONAL STRATEGI FOR OPPLAND 2017-2021

Innledning

I mange tiår har det vært svært gode tider i Norge. Men utviklingen de siste årene har vist at Norge nå står overfor en kanskje like stor omveltning som da vi fant oljen på 70-tallet. Bortfall av oljeinntekter og en rivende teknologisk utvikling gjør at samfunnet nå står ved et veiskille.

Det er tid for å tenke nytt. Hva skal man leve av etter oljen? Hvordan skal framtida formes? Svarene på dette finner vi delvis selv, i egen region. Men vi trenger også impulser utenfra, fra miljøer som tenker annerledes enn oss. Da må man se utover regionale og nasjonale grenser. For å bli gode, må man samarbeide med de beste, enten de befinner seg i Alta eller Ankara, Vågå eller Vancouver.

Verden er liten. Gjør din verden litt større.

Formål

Internasjonalt samarbeid gir et mangfoldig og inkluderende samfunn med bærekraftig vekst og utvikling. Samarbeid på tvers av landegrenser gir nyttig kunnskap, ideer og inspirasjon, nettverk og internasjonale utviklingsmidler som gir økt kvalitet på nærings- og samfunnsutviklingen.

Nasjonale og regionale føringer

I Stortingsmeldingen "Ta heile Norge i bruk" slås det fast at fylkeskommunene har en viktig rolle i å sikre en god kobling til andre regionale, nasjonale og internasjonale program:

*Internasjonalt samarbeid løser felles utfordringer og medvirker til læring, kompetanseutvikling, erfaringsutveksling, nettverksbygging og politikkutforming.*¹

Videre er Regional planstrategi fylkeskommunens øverste politiske styringsdokument. I regional planstrategi for Oppland fylkeskommune slås det fast at fylkeskommunens rolle som regional samfunnsutvikler handler om å gi strategisk retning, mobilisere aktører og samordne ressurser for å nå vedtatte målsettinger. Internasjonal strategi skal bidra til å realisere målene som er satt i planstrategien. Planstrategien peker ut tre prioriterte politikkområder i Oppland i perioden fram mot 2020: *næringsutvikling, kompetanse og samferdsel.*

Med basis i regional planstrategi er tre tema valgt for internasjonal strategi:

1. Næringsutvikling og innovasjon
2. Forskning og utdanning
3. Samferdsel

¹ Meld. St. 13 (2012-2013) *Ta heile Noreg i bruk*, s. 74

Hva skal til for å lykkes

Hvordan kan Oppland bli gode på å utnytte mulighetene som ligger i internasjonalisering? Stikkord er struktur og kultur. Ved å øke bevisstheten og styrke kunnskapen om mulighetene som ligger i internasjonalt samarbeid, vil man også kunne utløse potensialet. Videre er det viktig å:

- Synliggjøre og utnytte allerede eksisterende samarbeid
- Bevisstgjøre og mobilisere til aktiv deltakelse i internasjonalt arbeid
- Befeste Oppland som arena for internasjonalt arbeid
- Vektlegge internasjonal kompetanse ved rekruttering
- Identifisere og ta i bruk eksterne finansieringsmuligheter

For å legge til rette for best mulig styring og samordning av fylkeskommunens internasjonale engasjement, kreves det bred forankring både administrativt og politisk. Det betyr blant annet at man må sikre administrativ tilrettelegging og oppfølging av politisk deltakelse på internasjonale arenaer.

Det er viktig å anerkjenne at internasjonalt arbeid er langsiktig arbeid. Det tar tid å bygge opp den kompetansen, nettverk, strukturer og kulturell forståelse som er nødvendig for å lykkes. I mange tilfeller vil det ta tid før man ser de positive effektene. Men når de kommer, er de store.

Organisasjoner og nettverk

Internasjonale samarbeidsmuligheter oppstår ikke av seg selv. Ved å delta i internasjonale nettverk og organisasjoner får man bistand i å finne partnere til prosjekter, utvikling av prosjekter og mulighet for politikkpåvirkning overfor både nasjonale myndigheter og EU-systemet.

Oppland fylkeskommune skal bruke disse organisasjonene der det er formålstjenlig som et middel til å nå målene for internasjonalt arbeid.

Oppland er medlem av tre internasjonale organisasjoner, samt to norske samordningsorganisasjoner.

Assembly of European Regions (AER)

[AER](#) er det største uavhengige nettverket for regioner i Europa, med 178 medlemmer fra 35 land. AER ivaretar regionenes interesse i Europa og påvirker regionalpolitikken gjennom lobbyvirksomhet mot EU-systemet innen aktuelle temaer. AER har tre komiteer som jobber med tre hovedtema; økonomi og regionalpolitikk, sosial politikk og folkehelse, og kultur, utdanning og ungdom.

Gjennom deltakelse i organisasjonens komiteer og arbeidsgrupper, har Oppland tilgang til partnere fra hele Europa, noe som gir konkrete prosjektmuligheter innenfor eksempelvis bioøkonomi.

Fra 2016 har Oppland presidenten i ungdomsnettverket i AER, en posisjon som kan holdes i inntil tre år.

Euromontana

[Euromontana](#) er en europeisk tverrsektoriell organisasjon for samarbeid og utvikling av fjellområdene i 20 land. Euromontanans målsetting er å forbedre levekår og livsgrunnlag for innbyggerne i Europas fjellområder og påvirke fjellområdenes interesse gjennom lobbyvirksomhet mot EU-systemet.

Oppland ønsker å bruke Euromontana til å påvirke fjellregionpolitikken gjennom aktiv deltagelse, finne partnere til prosjekter knyttet til utvikling av fjellregionene, samt kompetanseutvikling gjennom hospitering på kontoret i Brussel.

BSSSC - Baltic Sea States Subregional Co-operation

[BSSSC](#) er en politisk nettverksorganisasjon for regionene i de 10 landene rundt Østersjøen. BSSSC har hovedfokus rettet mot regionalpolitikk, transport og infrastruktur, maritim politikk, energi og klima, kultur og regional identitet og den nordlige dimensjon.

Fra 2017 overtok Østlandssamarbeidet formannskapet i BSSSC for en toårs periode. Oppland ønsker å bruke BSSSC primært til å delta i ungdomsnettverket og finne partnere til prosjekter innen Østersjøprogrammet, primært innen klima og energi.

Medlemskap i internasjonale organisasjoner bør til enhver tid evalueres og vurderes med tanke på om de er hensiktsmessige for måloppnåelse.

Osloregionens europakontor

[Osloregionens europakontor](#) (ORE) er en organisasjon med 21 kommuner, fylkeskommuner og høyskoler på Østlandet.

Kontorets strategiske mål er å knytte Osloregionen nærmere Europa, utløse muligheter for innovasjon, regional utvikling og verdiskaping hos medlemmene, og å styrke medlemmene i europeiske prosesser.

Organisasjonen har kontorer i Brussel og Oslo. **Østlandssamarbeidet**

[Østlandssamarbeidet](#) er en nettverksorganisasjon som består av de åtte fylkeskommunene på Østlandet. Hovedoppgaver er påvirkning av regionalpolitikken i Europa og deltakelse i internasjonale utviklingsprogram og prosjekter som er til nytte for regionen.

Østlandssamarbeidet bidrar med politikkovertaking, deltakelse i felles høringer, og å påvirke og fremme medlemmenes interesser innenfor prioriterte områder. Østlandssamarbeidet har sekretariatsfunksjon for fylkeskommunenes deltagelse i AER, BSSSC og samarbeidet med Schleswig-Holstein.

Ungdomsnettverket Østsam Ung er en arena for læring, erfaringsutveksling, nettverksbygging og internasjonalisering.

EU og EØS-finansieringsordninger

1. EUs sektorprogrammer

[EUs tematiske tilskuddsordninger](#), også kalt sektorprogrammene, er et virkemiddel for å nå de målene som er satt i Europa 2020-strategien. Her er *smart vekst*, *grønn vekst* og *inkluderende vekst* hovedmålene. For Oppland er det forsknings- og innovasjonsprogrammet [Horisont2020](#), kunst og kulturprogrammet [Creative Europe](#), og programmet for ungdom, utdanning og sport, [Erasmus+](#) som er av særlig relevans.

2. Interreg

[Interreg-programmene](#) er en del av EUs regionalpolitikk. Formålet er å bidra til økt integrasjon og territoriell samhörighet i Europa.

I Oppland er det Norge-Sverige programmet, Nordsjøprogrammet og Østersjøprogrammet som har størst prioritet.

3. EØS-midlene

[EØS-midlene](#) skal bidra til sosial og økonomisk utjevning i EØS-området. I forhandlinger med mottakerlandene øremerkes støtten til fond og programmer med klare mål og krav til resultater. Etter åpne utlysninger fordeler fondene og programmene støtte til enkeltprosjekter.

Støtten er konsentrert til sektorer som både er sentrale for utviklingen i mottakerlandene, og hvor det samtidig er potensial og interesse for samarbeid med Norge.

I tillegg ligger det ordninger under [Nordplus](#) og [Nordisk Kulturfond](#).

Mål og strategier for Oppland 2016-2020

1. NÆRINGSUTVIKLING OG INNOVASJON

Oppland har som ambisjon å være et grønt, innovativt, framtidsrettet og næringsvennlig fylke. For å få til dette, må man samarbeide med de beste innen sine felt, uansett hvor de måtte befinne seg.

I Mjøsregionen finnes Europas mest interessante fagmiljøer innen informasjons- og cybersikkerhet. Måltrettet bygget opp i tett samarbeid mellom academia, næringsliv og forsvar gjennom snart 20 år. I dag samarbeider disse aktørene slik at erfaringer fra næringslivet og forsvarssektoren har kort vei inn i academia. Dette forkorter utviklingen av nye løsninger og gir næringslivet og offentlig sektor tidsriktig kunnskap, hurtigere. IKT vil være en av de viktigste og største vekstnæringene framover, og her har Oppland et klart fortrinn, som vi må bygge videre på. Gjennom et nasjonalt kompetansesamarbeid kan vi tiltrekke oss samarbeidspartnere og næringsliv nasjonalt og internasjonalt. For å utnytte en regions potensiale trenger man en metodikk. **Smart Spesialisering** er en slik metode. Kort fortalt, referer begrepet smart spesialisering til *innovasjonsstrategier for økonomisk vekst med utgangspunkt i regionale styrkeområder og komparative fortrinn*². Utvikling av en slik strategi er en betingelse for å få tilgang til EU-midler.

Oppland har unike mat-, natur- og kulturkvaliteter. Dette er fortrinn innenfor næringsutvikling, spesielt reiselivet. Oppland har forutsetninger for å jobbe utviklingsrettet gjennom internasjonalt samarbeid på kulturområdet. Fylket har sterke fagmiljøer innen audiovisuelle uttrykk, arrangement, kulturarv, litteratur og musikk. De mange festivalene og arrangementene gir viktige bidrag i både nærings- og profileringsarbeidet for fylket.

² Hva er smart spesialisering? Prosjektnotat Nordlandsforskning og SINTEF, 31.08.2016.

Internasjonale partnere gir tilgang til nye markeder. For eksempel er Kina verdens nest største økonomi, som nylig har gjenopprettet dialogen med Norge. Som arrangør av vinter-OL i Beijing i 2022, har kinesiske myndigheter vedtatt å få minst 300 millioner kinesere til å bli interessert i vintersport. Dette åpner for store muligheter for utstyrsprodusenter, tekstil- og treindustri. Vår region har også en unik kompetanse innen store sportsarrangementer og arenautvikling. Slik besitter vi både den kompetansen og de produktene Kina etterspør.

MÅL NÆRINGS LIV OG INNOVASJON:

Internasjonalt arbeid skal resultere i flere kontakter og internasjonale partnere for å øke innovasjonsevnen og markedstilgangen for næringslivet i Oppland, slik at de kan ta ut sitt fulle potensiale.

Strategier:

- Fasilitere partnerskap mellom næringsliv, offentlige institusjoner og akademia
- Anvende smart spesialisering i utformingen av regionale planer
- Bruke kultur for å videreutvikle Oppland som vertskapsfylke og internasjonal møteplass
- Støtte opp under en bred satsing mot eksisterende og nye markeder, eksempelvis Kina
- Videreutvikle næringsklynger med internasjonalt potensiale, for eksempel innen cyber- og informasjonssikkerhet for å sikre en nasjonal og internasjonal posisjon
- Forsterke regionens nasjonale og internasjonale posisjon innen film, tv og spill
- Tydelig satsing på arrangement og arrangementskompetanse

2. FORSKNING OG UTDANNING

Arbeidsmarkedet står i dag overfor store endringer. Globalisering, ny teknologi og stadig endringer i konjunktorene gjør at de som utdannes i dag har helt andre problemstillinger som må løses enn dagens arbeidstakere. *Jobbsøkere* erstattes av *jobbskapere*. En stor andel av framtidens jobber er ikke oppfunnet ennå.³ Hvordan skal samfunnet forholde seg til det? Hva slags kompetanse trenger man i framtiden? Hva slags egenskaper må fremmes? Dette er spørsmål som det er vanskelig å svare på. Det som derimot er sikkert, er at man i framtiden trenger arbeidstakere som forholder seg til raske endringer, som er fleksible og som evner å tenke kreativt. Da må man også se på utdanningsløpet. Er elevene rustet for den virkeligheten som møter dem etter endt skoleløp?

Don't limit a child to your own learning, for he was born in another time –Rabindranath Tagore

Planstrategien peker på potensialet for tettere samarbeid mellom næringsliv og videregående opplæring for å sikre samsvar mellom samfunnets behov og utdanningstilbud med tanke på yrkesfag.

³ Washington Post: What we can do for the next generation. Eric A. Spiegel, February 7, 2014, https://www.washingtonpost.com/business/capitalbusiness/what-we-can-do-for-the-next-generation/2014/02/07/b139e206-8cfb-11e3-833c-33098f9e5267_story.html

Internasjonalt servicekontor på Gjøvik har gjennom mange år gitt lærlinger muligheten til å ta deler av sin utdanning i Europa. Dette gir elevene ved yrkesfagene en unik kompetanse i tillegg til det fagspesifikke. Læringsbedrifter i Oppland får slik sett en tilleggskompetanse inn i bedriften gjennom disse elevene.

Det er også viktig å legge til rette for at elever på de studieforbereende utdanningsprogrammene får muligheten til å delta i samarbeidsprosjekter med elever fra andre land. Det styrker elevenes språkferdigheter, øker kulturforståelsen og bidrar til større global bevissthet.

Innlandet har gått sammen om å danne et EU-nettverk for å fremme søknader til Horisont2020, som er verdens største forsknings- og innovasjonsprogram. Nettverket består av de tre høgskolene, to kunnskapspark, Oppland og Hedmark fylkeskommuner og Tretorget AS.

MÅL FORSKNING OG UTDANNING:

Internasjonalt arbeid skal resultere i bærekraftig entreprenørskap, kulturforståelse, toleranse og språkforståelse. Samarbeid med universiteter, høgskoler og skoler i andre land skal føre til økt kompetanse innen blant annet klima og fornybar energi i et globalt perspektiv. Vi skal utdanne verdensborgere.

STRATEGIER:

- Bidra til at flest mulig elever i den videregående skolen minst en gang i utdanningsløpet får muligheten til å delta i internasjonale prosjekt. Være en aktiv partner i EU-nettverk Innlandet for å fremme søknader til forsknings- og innovasjonsprogrammet Horisont2020
- Løfte yrkesfagene gjennom flere mobilitetsprosjekter for lærlinger, elever, lærere og instruktører i bedrifter.
- Heve kompetansen for å stimulere til flere Erasmus+ prosjekter og andre internasjonale utvekslinger

3. SAMFERDSEL

I regional planstrategi pekes det på at Oppland i stor grad er et transittfylke både for personer og gods på veg og bane. Videre har vi lite kompakte byer, som medfører mye transport og dermed for mye klimagassutslipp og lokal forurensing.

Ettersom Oppland fylkeskommune har vedtatt å være klimanøytrale innen 2025, må det tas i bruk alle verktøy for å redusere utslippene. Fylkeskommunens medlemskap i Compact of States and Regions er et ledd i dette. Her rapporteres utslipp år for år, og gjør det dermed mulig å se hvordan man ligger an til enhver tid.

Klimautslipp er en global utfordring som må løses lokalt. Det er mye å hente på å utforske alternative drivstoff på busser.

MÅL SAMFERDSEL

Internasjonalt arbeid skal resultere i redusert klimabelastning og økt andel kollektivtransport.

STRATEGIER:

- Utvikle kompetanse og gode løsninger knyttet til kollektivtransport, herunder bestillingstransport, trafiksikkerhet, miljøvennlige transportordninger og samarbeid med statlige myndigheter, kommuner og reiseliv.
- Søke samarbeid for å utvikle kompetanse innen null- eller lavutslippsteknologi for fylkeskommunens kollektivtransport.
- Utvikle kompetanse ved å innhente og anvende kunnskap om digitalisering og ITS (intelligent transportsystem).
- Utvikle kompetanse og gode løsninger for materialvalg og transport knyttet utbygging, drift og vedlikehold av fylkesveger.
- Gjennom erfaringsutveksling om byutvikling og miljøvennlige transportløsninger utvikle og ta i bruk kunnskap om mer samordnet areal- og transportplanlegging for å skape gode løsninger for framtida.

Prosjektskisse

«Den dyktige bonden»

2019-2021

1. Bakgrunn

Landbruket er ei viktig næring på Hadeland, både som matprodusent og arealforvalter, det genererer viktige arbeidsplasser og vedlikeholder et vakkert kulturlandskap. Samtidig står landbruket nå, og i framtida, ovenfor store utfordringer.

En av de største er klimaendringene. Landbruket er avhengig av klimaet og må tilpasse seg de endringene vi ser kommer. Et varmere og våtere klima, med mer vind og ekstrem vær vil medføre endringer for landbruket. Det er stor usikkerhet knyttet til dette og det vil gi både utfordringer og muligheter.

På nasjonalt nivå står landbruket for 8 % av klimagassutslippene. På kommunalt/regionalt nivå står landbruket for en vesentlig større andel av utslippene.¹ Næringa må så langt som mulig ta sin del av utslippsreduksjonene. Nasjonalt kan landbruket redusere utslippene med 5 % i sektorene i transport, bygg og areal. 8 % av utslippene kan kuttes i melke- og kjøttproduksjonen. De resterende 7 % kan kuttes gjennom bedre dyrkings- og høstingsteknikker og driftstilpasninger, bedre drenering, tiltak rundt gjødsling m.m. Samtidig er landbruket en del av løsningen ved å bruke biomasse som substitutt for fossile ressurser og ved å øke karbonopptak og lagring i skog og jord.

Landbruket på Hadeland har også utfordringer i form av avrenning fra jordbruksareal til vassdrag, forurensning, tap av arts mangfold og reduksjon av viktige habitat som følge av opphørt skjøtsel.

Samtidig gjør de politiske nasjonale rammene, at landbruket stadig må effektivisere og tenke økonomisk gevinst.

Heldigvis ser man at «Den dyktige bonden», som har mye kompetanse og er god agronom, driver mer klimavennlig, miljøvennlig og er den mest effektive matprodusenten. Den som utnytter tilgjengelige ressurser på best vis, vil være vinneren økonomisk, og den beste klimabonden.

Landbruksnæringa på Hadeland ønsker å være i forkant av framtidens problemstillinger, ved å løfte kunnskapsnivået i næringa og gjøre dagens dyktige bønder enda bedre og mer bærekraftige.

For å få til dette trengs det en reell satsning. Kommunene får ikke gjennomført dette uten ytterligere ressurser, og vi mener derfor det er et behov for et flerårig prosjekt med en egen prosjektleder som kan følge opp klima- og miljøtiltakene i landbruksplanen og klimaplanen, og bidra til at dette arbeidet er forankret skikkelig ute i næringa.

¹ Kalkyle utarbeidet av Energigården på oppdrag fra Landbrukskontoret for Hadeland (2017) beregner utslippene fra landbruket i Gran kommune til over 40 000 tonn CO₂-ekvivalenter, med et potensiale til reduksjon opp mot 19 %. Utslippene fra landbruket i Jevnaker kommune er noe under 10 000 tonn CO₂-ekvivalenter, med et potensiale til reduksjon opp mot 22 %. Utslippene fra landbruket i Lunner kommune er noe under 15 000 tonn CO₂-ekvivalenter, med et potensiale til reduksjon opp mot 22 %.

Prosjektet er et samarbeid mellom Landbrukskontoret for Hadeland og Landbrukets fagråd.

2. Mål

«Den dyktige bonden» prosjektet er en storsatsing på klima- og miljøarbeidet i landbruket på Hadeland. Lokale gårdbrukere skal få økt kompetanse og engasjement til å drive ennå bedre landbruk som gir mer bærekraftig ressursforvaltning, økt konkurransekraft og økonomisk lønnsomhet. Prosjektet skal bidra til å forberede landbruket på Hadeland på fremtidens utfordringer og muligheter. Samtidig vil prosjektet være viktig for omdømmebygginga til næringa og vise at landbruket er villig til, og evner, å gjøre en forskjell i sin drift, for å gjøre noe med dagens klimautfordringer.

HOVEDMÅL

Landbruket på Hadeland skal produsere mer mat med lavere klimagassutslipp, økt karbonbinding og redusert avrenning til vassdrag.

3. Forankring

Landbruksplan for Hadeland 2018-2022 ble vedtatt i 2018 og alle tre Hadelandskommunene har nylig vedtatt eller er i sluttbehandlingen av en kommunal klima- og energiplan for 2018-2022. Alle disse planene inneholder tiltaket «Etablere prosjektet «Den dyktige bonden» - den dyktige bonden som tilpasser seg økonomisk optimalt, ved god ressursutnyttelse, er miljøvennlig og den beste klimabonden». Både landbruksplanen og klimaplanene danner utgangspunktet for prosjektets mål og tiltak.

Regional plan for Hadeland 2015-2021, som er politisk vedtatt av Oppland fylkesting, sier at kommunene skal jobbe for å redusere klimagassutslipp.

I tillegg sier Regional plan for klima- og energi for Oppland 2013-2024 at man blant annet skal jobbe med holdningsrettede tiltak og kunnskapsformidling til [...] primærnæringen.

4. Strategi og virkemidler

Landbruksnæringa er i stor grad styrt av nasjonale rammebetingelser fastsatt i sentrale føringer og gjennom jordbruksavtalen. Kommunen har likevel et handlingsrom gjennom forvaltning av lover, forskrifter og retningslinjer. Som planmyndighet og arealforvalter skal kommunen sørge for å ivareta landbruksressursene i et langsiktig perspektiv og er førsteinstans i alle jordvernspørsmål. Kommunene har også en rolle som samfunnsutvikler og kan, i samarbeid med næringa, legge til rette for en ønsket utvikling i landbruket, være initiativtaker og pådriver. I dette prosjektet er det spesielt rollen som samfunnsutvikler og pådriver kommunene inntar – med stor vekt på kompetanseheving, praktisk tilrettelegging og veiledning. Prosjektet vil satse spesielt på noen prioriterte tiltak hvor det mobiliseres bredt i hele landbruksnæringa på Hadeland. Prosjektet har også som mål å rekruttere pilotgårder som gjennomfører flest mulig tiltak på egen gård med bruk av klima- og energikalkulatoren til Energigården. Disse pilotene vil kunne bli praktiske eksempler på hva som er

praktisk og økonomisk gjennomførbart av klimatiltak på norske gårdsbruk per i dag og tallfeste faktisk klimareduksjon ved hjelp av klimakalkulatoren.

Kompetanseheving skjer gjennom blant annet kurs og fagdager, markvandring og veiledningstjenester. Det vil bli gitt opplæring og demonstrasjoner av ny teknologi og metodikk. Kommunene vil stimulere til etablering av pilotgårder og demonstrasjonsanlegg gjennom å yte noe økonomisk bistand og praktisk tilrettelegging.

PIORITERTE TILTAK

- Landbruket skal forbedre sin agronomiske praksis som gir et lavere klimagassutslipp, ved for eksempel endret jordarbeiding, bedre drenering, grøf팅, hindre jordpakking.
- Landbruket skal ta i bruk ny teknologi som gir lavere klimafotavtrykk ved for eksempel ny gjødslingsteknologi, presisjonslandbruk, biogassproduksjon, roboter/droner, energieffektivisering i bygningsmassen.
- Beitenæringa skal ta i bruk utmarksbeite i områder med tilgjengelige ressurser.
- Jordleieforhold skal organiseres bedre, slik at det gir minst mulig transport.
- Landbruket skal i større grad bruke fornybart drivstoff med lavt klimafotavtrykk på landbruksmaskiner.
- Det skal gjennomføres kurs om karbonlagring i jord.
- Skogbruksnæringa skal veiledes til å drive stedstilpasset skogplanting, blant annet ved tilpasset treslag til boniteter og bytte treslag på råtemark.
- Det skal etableres et pilotanlegg for solcelle-energi på låvetak.
- Det skal etableres et pilotanlegg for biogassproduksjon.
- Landbruket skal forbedre sin agronomiske praksis som reduserer avrenning av næringsstoffer, ved for eksempel endret jordarbeiding, mer målrettet bruk av gjødselplan/effektiv bruk av gjødsel, bruk av grasdekte vannveger, rett skjøtsel av kantsoner langs vassdrag, etablere grassoner mot vassdrag.
- Det skal etableres et demonstrasjonsområde med hydrotekniske tiltak, som fangdam, grasdekte vannveger m.m.
- Det skal etableres fangdammer innenfor vårt vannområde.
- Det skal arbeides for å avklare omfanget av meldeplikt for jordbrukstiltak i nedslagsfeltet til kalksjøer.

5. Fremdriftsplan

Det er nødvendig med en flerårig satsning for å sørge for god forankring i næringen, samt å følge opp tiltak som strekker seg over tid. Prosjektperioden vil derfor vare fra starten av 2019 til utgangen av 2021. Det samsvarer med tidsperioden hvor landbruksplanen og klima- og energiplanene er gjeldende (2018-2021).

Foreløpig er fremdriftsplanen kun utarbeidet for 2018 og fram til juni 2019 i påvente på at prosjektleder er på plass og prosjektplan kan utarbeides.

2018 blir en forprosjektfase, hvor vi utvikler prosjektets form og innhold, søker om finansiering og sørger for god politisk forankring. Til dette vil det i all hovedsak brukes egeninnsats fra kommunene, Landbrukskontoret og Landbrukets fagråd.

Etter at prosjektleder er på plass, forhåpentligvis i januar 2019, vil denne kunne være med å gi ytterligere innhold til prosjektet. Første halvdel av 2019 vil det vil bli utarbeidet en mer detaljert

prosjektplan, initiere samarbeid med sentrale aktører og sørge for at prosjektet er godt kjent i kommunene og næringen.

Resterende prosjektperiode vil bli satt av til gjennomføring av tiltak og oppfølging av dette. Det skal gjennomføres fagdager, markvandring, kurs og demonstrasjoner. Det skal også etableres ulike piloter og demonstrasjonsområder innenfor denne perioden. I tillegg vil prosjektleder kunne fungere som en rådgiver mot den enkelte gårdbruker.

Siden det er landbruksnæringa vi i all hovedsak planlegger tiltak mot, er det viktig å gjennomføre tiltak på en tid av året hvor gårdbrukerne har tid til å delta. Det vil si at informasjonstiltak i form av møter og kurs som kan gjennomføres innendørs, bør skje om vinteren, mens befaringer og praktiske tiltak må naturligvis skje i vekstsesongen.

Fremdriftsplan 2018-2019 – Den dyktige bonden											
Januar-september 2018				Oktober-desember 2018				Januar-juni 2019			
Prosjektutvikling											
• Prosjektskisse											
• Ordne finansering/Søke midler											
• Politisk forankring											
				Rekruttere prosjektleder							
							Prosjektoppstart				
							• Utarbeide prosjektplan				
							• Orienteringer				
							• Initiere samarbeid				
							• Forankring i landbruksnæringen				
							• Innhente prosjektmidler til tiltak				

6. Organisering

Prosjektet er et samarbeid mellom Landbrukskontoret for Hadeland og Landbrukets fagråd og organiseres etter PLP-metodikken.

Prosjekteier

Prosjekteier er overordnet eier av prosjektet, har fagansvaret og er øverst ansvarlige for prosjektet. Prosjekteier vil være Landbrukskontoret for Hadeland.

Styringsgruppe

Styringsgruppa skal bestå av styringsgruppeleder, prosjektleder, representanter fra Landbrukskontoret for Hadeland og Landbrukets Fagråd, samt klimapådriver for Hadeland. Det er i styringsgruppa de overordnede beslutningene vedrørende prosjektet fattes.

Styringsgruppemedlemmene er ansvarlige for prosjektets kommunikasjon til deres egen organisasjon.

Styringsgruppeleder

Styringsgruppelederen er prosjektets representant overfor alle tre kommunene, og treffer nødvendige beslutninger som ligger utenfor prosjektlederens mandat. Styringsgruppelederen er ansvarlig for å tildele ressursene som er nødvendige for gjennomføring av prosjektet, og skal utstede

ad hoc-anvisninger dersom uforutsette hendelser oppstår. Styringsgruppelederen skal ivareta kommunikasjonen med interessenter og virksomhetsledelse, slik at endrede mål og vilkår i basisorganisasjonen bringes til prosjektet.

Prosjektleder

Prosjektlederen skal sikre kontakt til oppdragsgiveren for prosjektet, styringsgruppa, og er ansvarlig for den daglige ledelsen av prosjektet. Prosjektleder er operativ leder, skal iverksette styringsgruppas beslutninger og sikre kvalitet, fremdrift og ressursforbruk, samt rapportere til styringsgruppa om dette (inkl. avviks- og risikorapportering).

Arbeidsgruppe

Arbeidsgruppa skal hjelpe prosjektleder med å utføre prosjektets tiltak, samt komme med faglige råd. Arbeidsgruppa skal bestå av representanter fra Landbrukskontoret, sekretær i Landbrukets fagråd og miljøansvarlig i de tre kommunene. Prosjektleder bruker arbeidsgruppemedlemmene etter behov og er ansvarlig for medlemmenes involvering i prosjektet.

Referansegruppe

Referansegruppa skal bestå av ulike aktører innenfor det offentlige, private og frivillig sektor, som kan bidra med faglige råd, nettverk og eventuelt finansiering. Aktuelle parter her er Norsk Landbruksrådgivning, Fylkesmannen i Oppland, Klimarådgiver i Oppland fylkeskommune, Energigården, Vannområde Randsfjorden og frivillige organisasjoner.

7. Ressursbehov

Budsjett

Årlig 2019 - 2021

Prosjektleder – lønn	700 000
Driftsmidler	125 000
Tiltak	175 000
Arbeidskostnader/egeninnsats	200 000
	1 200 000

Totale kostnader for hele prosjektet

Prosjektleder – lønn	2 100 000
Driftsmidler	350 000
Tiltak	525 000
Arbeidskostnader/egeninnsats *	625 000
	3 600 000

* Noe egeninnsats inkluderer prosjektutviklingsfase med oppstart i 2018.

Andre parters arbeid inn i prosjektet, dekkes gjennom deres ordinære lønn, som for eksempel ansatte ved Landbrukskontoret, kommunene og klimapådriver.

Mer detaljert budsjett for de tre prosjektårene vil bli prosjektleders ansvar å utarbeide når prosjektplan og aktivitetsplan er på plass. Budsjettet er nå basert på grove anslag.

Finansiering

For å finansiere et slikt prosjekt er det flere ulike aktuelle finansieringskilder. Vi planlegger et forholdsvis stort prosjekt, som krever en del ressurser, og vi ser derfor for oss at det må flere aktører inn i bildet for å fullfinansiere prosjektet. Både aktører innenfor klimaarbeid, landbruk og miljø er aktuelle.

Enkelttiltak som skal gjennomføres i en senere periode av prosjektperioden kan også søkes på et senere tidspunkt.

Finansieringsplan for hele prosjektperioden

Klimasatsmidler (innvilget)	1 375 000
Kommunal egenandel (3 kommuner) ¹	600 000
Egeninnsats ²	625 000
Andre offentlige tilskudd ³ (ikke søkt ennå)	1 000 000
	3 600 000

¹Foreslår å bruke følgende fordelingsnøkkel: 62 % Gran, 13.7 % Jevnaker og 24.3 % Lunner (årlig/totalt): Gran 124 000/372 000 kr, Lunner 48 600/145 800 kr, Jevnaker 27 400/82 200 kr. Alternativ B er at kommunene betaler 1/3 hver, altså 67 000/200 000 årlig/totalt.

²Her ligger egeninnsats av kommunalt ansatte ekskl. prosjektleder, anslagsvis et årsverk totalt gjennom hele prosjektperioden.

³Her ligger tilskudd fra andre offentlige ordninger som vi ikke har søkt på enda (dette blir prosjektleders oppgave).

8. Overføringsverdi/Nytteverdi

Vi tror at prosjektet kan vekke interesse også utenfor regionen, på både fylkes- og nasjonalt nivå, og at kunnskapen som opparbeides gjennom disse årene kan videreformidles ut av regionen. Det bør være et mål å dokumentere prosjektet godt, slik at det lettere lar seg kopiere av aktører andre steder i landet på et senere tidspunkt.

9. Risikofaktorer/Suksessfaktorer

- Er finansieringen på plass?
- Finner vi de gode pilotene/demoanleggene?
- Er grunneierne villige til å delta?
- Vil prosjektet medføre en endret landbruksdrift?
- Vil en endret drift være nok til å redusere klimagassutslipp og/eller forurensning?

10. Dokumentasjon/Rapportering

Dokumentasjon av klimaeffekt

Energigården har utviklet en energi- og klimakalkulator for landbruket som vi vil bruke for å tallfeste effekten av ulike tiltak som gjennomføres. Kalkulatoren kan brukes til å beregne energibruk og klimagassutslipp på gårdsnivå. Energi- og klimakalkulatoren består av en 11-punktsliste- hvert med sine underpunkter. Punktene går på energieffektivisering, energikonvertering, godt skogbruk/god agronomi som øker karbonopptak og lagring, samt produksjon av fornybar energi. Systemgrensen for hvert av de 10 første punktene er selve gårdsbruket/landbrukssektoren, altså hele driftsarealet (eid og leid) pluss bygninger etc. Punkt 11 viser klimaeffekter som gården kan bidra med utenfor gårdens grenser.

Energigården har utviklet kalkulatoren videre slik at den kan brukes for å kalkulere klimaeffekt for landbruket på kommunenivå. Det benyttes et registreringskjema for de deltakende kommunene hvor data fra hver kommune er lagt inn. Disse dataene legges inn i kalkulatoren, som regner ut hvilken energi- og klimanytte som kan oppnås for den enkelte kommunen. Formelverket i kalkylen bygger på parametere som er basert på vel innarbeidede normtall som er enkle å oppdatere ved behov. Kalkulatoren er bygget opp slik at parametere enkelt kan varieres. På denne måten kan man beregne reduksjon i energibruk, reduksjon i utslipp og økt opptak av karbon i ulike scenarier.

Grunnlagsdata for landbruket på Hadeland ble registrert i kalkulatoren i 2017 i forbindelse med revisjon av landbruksplan og klimaplan. Det betyr at vi allerede har en baseline å måle og evaluere tiltakenes klimaeffekt ut ifra i prosjektet.

I tilfelle hvor virkemidler som kompetanseheving, veiledning e.l. benyttes, vil vi følge opp gårdbrukere i siste fase av prosjektet for å innhente tilbakemeldinger om hvilken nytte de har hatt av prosjektet og om det har ført til at de har gjennomført tiltak på eget gårdsbruk. Det vil bli gjort gjennom questbackundersøkelser, og gjennomførte tiltak som rapporteres inn vil bli registreres inn i energi- og klimakalkulatoren for Hadelandskommunene.

Rapportering

Prosjekteier og prosjektleder fastsetter de interne rapporteringsrutiner/evalueringer. Det skal hele tiden føres tema- og tidslogg på prosjektet. I tillegg skal prosessen dokumenteres med foto.

Rapportering til de ulike aktørene som har bidratt med finansiering, skjer etter deres kriterier. Dette er prosjektleders ansvar.

Formidling

Alle tiltak skal informeres godt om, både innad i landbruksnæringa og ut til andre aktuelle aktører. Avisa Hadeland skal brukes aktivt, samt Landbrukskontorets hjemmesider og facebooksider. Det skal vurderes i samråd med prosjektleder, om det skal opprettes en egen facebookside for prosjektet. Denne skal i så tilfelle administreres av prosjektleder.

Alle tiltak skal dokumenteres, i tillegg til prosessen i seg selv. Det er viktig å formidle erfaringer og kunnskap ut til andre aktører og ut i andre regioner.